

Yeniden Sanayi(siz)leşme?

Barış Güven

3 Mayıs 2025

ABD Başkanı Trump, 2 Nisan tarihli bir kararname ile Kanada ve Meksika dışındaki çok sayıda ticaret ortağının mallarına 9 Nisan'da geçerli olmak üzere hem %10 genel hem de ülkelere özel ilave “karşılıklı” gümrük vergileri [saldı](#). Örneğin bu ilave gümrük vergisi oranı Kamboçya için %49, Laos için %48, Madagaskar için %47, Vietnam için %46, Sri Lanka için %44, Bangladeş için %37 ve Çin için %34 olarak belirlenmişti. Oldukça küçük ve fakir bir Güney Afrika ülkesi olan Lesotho tıpkı fillerin tepişmesinde ezilen çimler gibi en yüksek oran olan %50 ile karşılaştı. Bunun üzerine Çin 4 Nisan'da tüm ABD mallarına 10 Nisan'da başlamak üzere %34 gümrük vergisi salacağını [açıkladı](#). Trump 8 Nisan'da başka bir [kararnameyle](#) Çin mallarına uygulanacak gümrük vergilerini %84'e çıkardığını açıkladı.

Bu arada hisse senedi piyasaları çakılırken dolar diğer paralar karşında değer kaybetti. Hisse senedi piyasalarının düştüğü durumlarda uzun vadeli ABD tahvillerine talep artar faizleri düşerdi. Bu kez bu tahvillere olan talep düştü ve faizleri yukarı gitti.

Hem borsaların tepe taklak olması hem de özellikle uzun vadeli tahvil piyasasındaki anormal gelişme Trump'a geri adım attırdı. 9 Nisan'da yeni bir [kararnameyle](#) 2 Nisan tarihli kararnamede belirlenen ilave gümrük vergilerini Çin dışındaki ülkeler için 9 Haziran'a kadar ertelediğini fakat Çin'den gelen malların 10 Nisan'dan başlamak üzere %125 oranındaki gümrük vergisiyle karşılaşacağını açıkladı. Daha önceden salınan %20'lik vergilerle Çin malları için ödenecek gümrük vergisi oranı %145'e çıktı. Çin de cevaben 11 Nisan'da izleyen gün başlamak üzere ABD malları için ödenecek gümrük vergisini %125'e çıkardığını [duyurdu](#).

Peki bu “karşılıklı” gümrük vergileri neyin misillemesi? 2 Nisan tarihli kararname hem büyük ticaret ortaklarının ABD'ye göre yüksek gümrük vergilerine sahip olduğunu hem de ABD mallarının ticaret ortaklarının pazarlarında çok sayıda gümrük vergisi harici engelle karşılaştığını ileri sürüyor. Lisanslama kısıtlamaları, gümrük engelleri, ticareti kısıtlayıcı teknik standartlar, fikri mülkiyet haklarının yeterince korunmaması, sınır ötesi veri akışının engellenmesi, yatırım engelleri, sübvansiyonlar, yerli kamu işletmeleri lehine ayrımcılık ve emek ve çevre standartlarının korunmasında yetersizlik gibi çok sayıda pratik gümrük vergisi dışı engel olarak sıralanıyor. Ayrıca kararname ABD'nin ticaret ortaklarının tüketim harcamalarını baskılayan ve ihracatı teşvik eden döviz kuru müdahaleleri ve katma değer vergileri gibi bir dizi makroekonomik politikasını da bu engellere ekliyor. Kararnameye göre tüm bu engeller hem ABD'nin imalat üretiminin dünya imalat üretimi içindeki payının azalmasına sebep oldu hem de onun büyük ve süregelen mal ticareti açığı vermesine yol açtı.

Kararnamenin temel teşhisi ABD'nin imalat kapasitesinin ciddi şekilde gerilemiş olduğu ve bu gerilemenin ABD'nin ulusal ve ekonomik güvenliği için tehdit oluşturduğudur. Bu yüzden kararnameye

göre ABD yeniden sanayileşmelidir. İleri sanayi kollarında güçlü bir yerli imalat kapasitesi kurulmalı, savunma (savaş okuyun) sanayi için yeterli yerli üretim yapılabilmesi ve arz zinciri güvenliği artırılmalıdır. Artan imalat üretimi AR-GE harcamalarını artıracak, doğrudan ve dolaylı bir şekilde istihdam yaratacaktır.

Karşılıklı gümrük vergilerine temel oluşturan basit formülün temelsiz ve uydurma olduğuna; kapsamı ve seviyesi bu derece büyük bu vergilerin hem enflasyonu artıracığına hem de ekonomiyi daraltıcı etki yapacağına daha önce pek çok kez işaret edildi. Ayrıca eğer bir sanayileşme politikası izlenecekse bunun *belirli* sanayi kollarına ya da ürünlerine odaklanmış gümrük vergileriyle desteklenmesi gerektiği yerinde bir şekilde *ileri sürüldü*. Biden yönetiminde görev almış bazı ekonomistler Trump'ın, Biden'ın başlattığı sanayi politikalarını devam ettirmesinin çok daha faydalı olacağını ifade ettiler.

Ben bu yazıda gümrük vergileri etrafında dönen tartışmalarda sıkça işaret edilen sanayisizleşmenin aslında ne anlama geldiğini açıklamaya çalışacağım. Daha sonra da ABD imalat sanayi üzerine bir değerlendirme sunacağım.

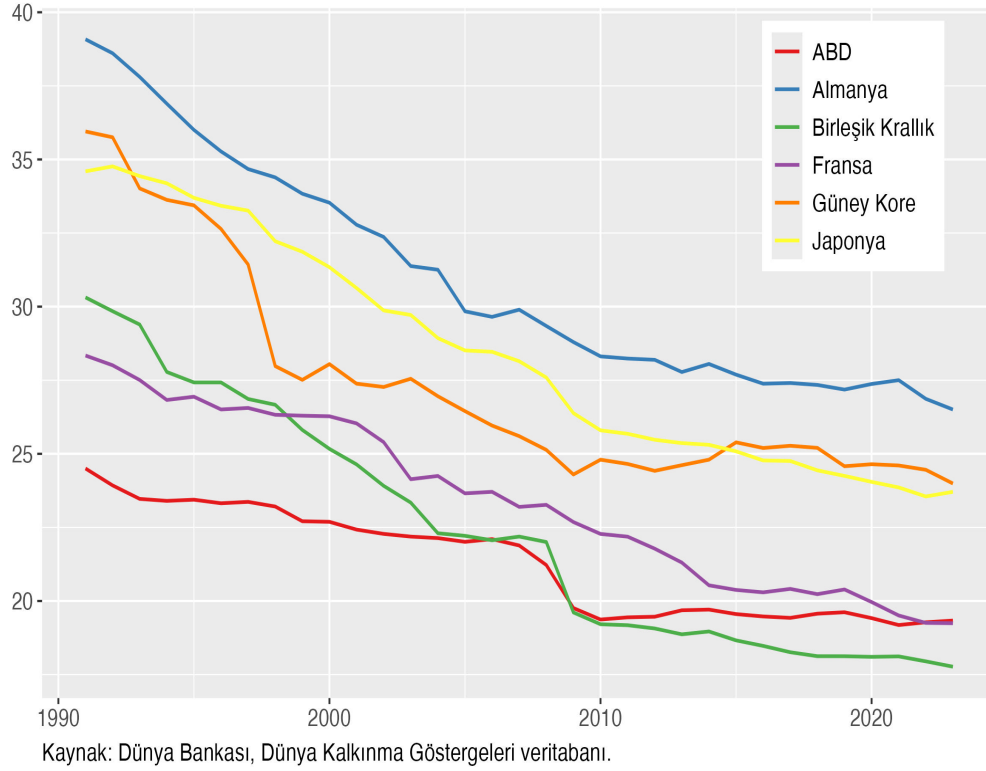
Sanayisizleşme

Uluslararası endüstri sınıflandırmaları sanayi sektörünü imalat, madencilik, enerji ve inşaat alt sektörlerinin toplamı olarak tanımlıyor. Bu haliyle sanayisizleşme sanayinin toplam istihdamdaki payının azalmasını ifade ediyor. Aslında yazın biraz kafa karıştırıcı bir şekilde sanayi terimini kullanarak sanayisizleşmeyi *imalat sanayinin* toplam istihdamdaki payının azalması olarak tanımlıyor. Ben şimdilik ele alacağım ülkeler arasında karşılaştırma yapabilmek için sanayinin tamamına odaklanacağım. Aşağıda beş gelişmiş ekonomi için sanayinin toplam istihdamdaki payının (bundan sonra kısaca görelî sanayi istihdamı) 1990'dan bu yana istikrarlı bir şekilde düştüğünü görüyoruz.¹ Örneğin, Almanya'da 1991'de neredeyse %40 olan görelî sanayi istihdamı 2023'te %26.5'e gerilemiştir. Yine, ABD'de 1991'de %24.5 olan görelî sanayi istihdamı 2023'te %19.3'e düşmüştür. Fakat bu düşme eğiliminin ABD ve Güney Kore için 2008 mali krizinden sonra büyük ölçüde sonlandığına dikkat ediniz. Yine görelî sanayi istihdamının Almanya, Japonya ve Güney Kore'de ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'ya göre hep daha yüksek olduğuna dikkat ediniz.

¹ Bu eğilim ülkeden ülkeye değişmekle beraber 1990'dan çok daha önce başlamıştır. Clark (1940) birçok ülkede görelî sanayi istihdamının ilk önce artarak bir tepe noktasına ulaşarak ardından da düşüşe geçtiğini bulgulayan oldukça öncü bir çalışmadır.

Sanayi istihdamının toplam istihdama oranı (%), 1991-2023

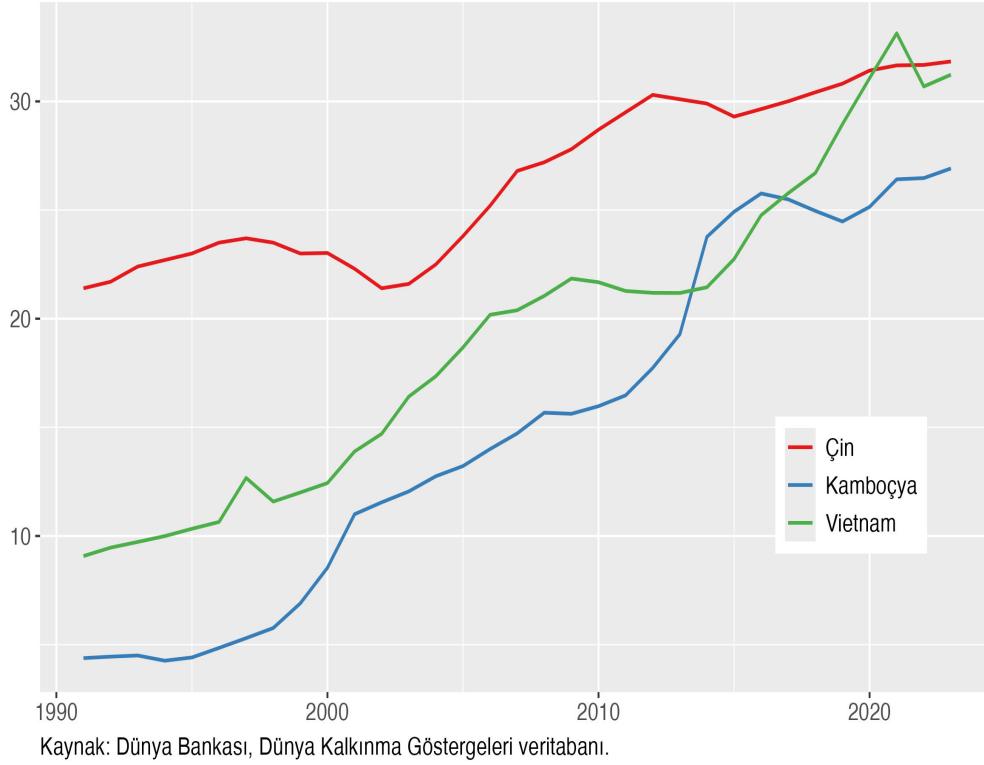
Gelişmiş ekonomiler

Şimdi de hem bu gelişmiş ülkelerden daha hızlı büyüyen hem de Trump'ın gümrük tarifelerinde öne çıkan gelişmekte olan ekonomilerden Çin, Kamboçya ve Vietnam'a bakalım. Öncekilerin aksine bu ülkelerde görece sanayi istihdamı istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Peki bu belirgin farklılık neden kaynaklanmaktadır?

Sanayi istihdamının toplam istihdama oranı (%), 1991-2023

Gelişmekte olan ekonomiler

Ekonomiyi anlamak için çoğu zaman birden fazla faktörü hesaba katmak, uzun dönemli analizlerde de birden fazla eğilimi göz önünde bulundurmak gerekir. İstihdamın sanayisizleşmesinin temel (ama tek olmayan) nedeni zıt yönde etki eden iki eğilimden birinin diğerine galip gelmesidir.

İlk eğilim sanayi üretiminin büyüme hızıyla ilgilidir. Sanayi sektörü diğer sektörlerden daha hızlı büyüyerek görece olarak daha fazla iş yaratabilir ve böylece toplam istihdam içindeki payını artırabilir. İkinci eğilim ise emek verimliliğinin büyüme hızıyla ilgilidir. Sanayi sektörü diğer sektörlerle göre emekten daha fazla tasarruf edebilmekte ve emek verimliliğini daha hızlı bir şekilde büyütebilmektedir. Bu sanayi sektörünün diğer sektörlerle göre daha az iş yaratmasına sebep olur ve sanayinin toplam istihdamdaki payını düşürür.

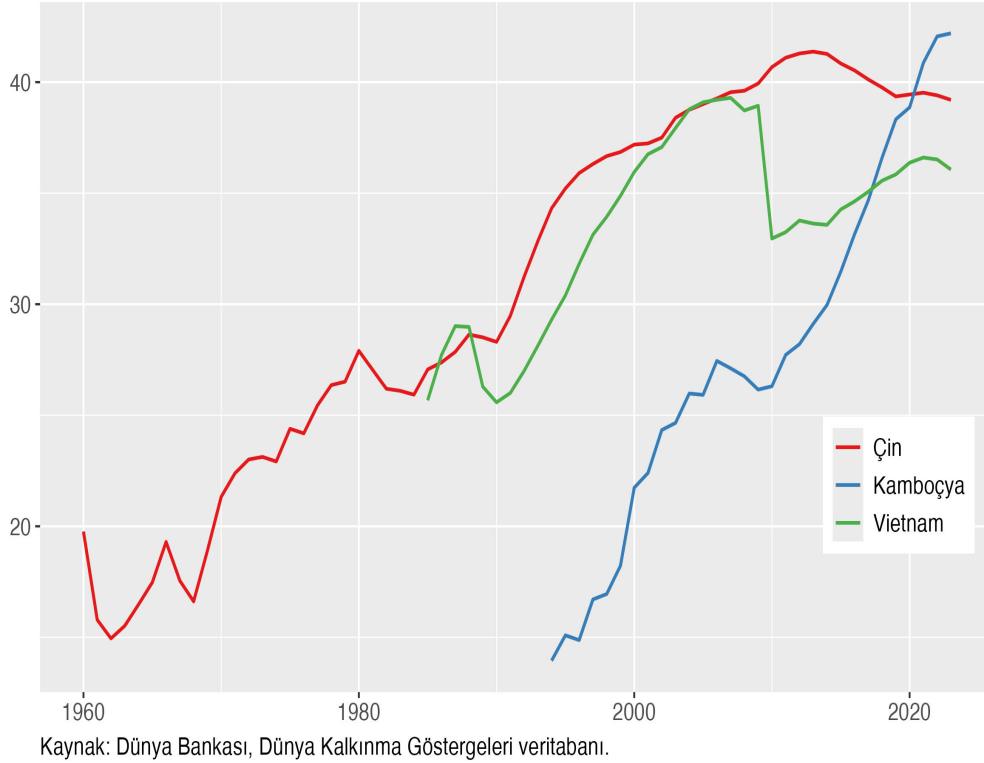
Başlangıçta emek gücünün büyük ölçüde tarımda yoğunlaştığı bir ekonomide oldukça küçük bir sanayi ve hizmetler sektörü vardır. Sanayi sektörü büyümeye başladığında hem sanayide hem de tarımda emek verimliliği artmaya başlar. Tarımdaki emek verimliliği artışları emek gücünü tarım dışına itmeye başlar. Fakat zaman içinde artan gelirin giderek daha az bir kısmı tarımsal ürünlere (gıdaya) harcanırken sanayi ürünlerine olan harcamaların toplam harcamalar içindeki payı artar. Talepte sanayi ürünlerine olan bu kayış sanayi üretiminin toplam üretimden daha hızlı artmasını sağlar. İşte bu aşamada ilk eğilim ikinci eğilime galip gelir ve sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payı artar. Tarımdan çıkan emeğin kalan kısmı da hizmetlere kayar. Zamanla talepte gıdadan sanayi ürünlerine kayış son bulur, sanayi üretiminin büyüme hızı yavaşlar ve daha yavaş büyüyen hizmetler ile eşitlenir. Şimdi artık ikinci eğilim birinci eğilime galip gelir ve görece sanayi istihdamı azalmaya başlar. Bu azalma belirli bir noktada sanayinin mutlak istihdamının azalmasına

neden olur. Bütün bu süreç boyunca hizmetler istihdamının toplam istihdamdaki payı artmaya devam eder.²

Bu iki eğilim, göreceli sanayi istihdamının neden gelişmekte olan ülkelerde artarken gelişmiş ekonomilerde ise azaldığını anlamamıza yardım eder. Peki gerçekten de sanayi üretiminin toplam üretim içindeki payı bu açıklamayla uyumlu bir şekilde değişmekte midir? Göreceli sanayi istihdamının arttığı Çin, Kamboçya ve Vietnam'da sanayi üretiminin toplam üretim (GSYH) içindeki payı gerçekten de artmaktadır.

Sanayi üretiminin GSYH'ya oranı (%), 1960-2023

Gelişmekte olan ekonomiler

Buna karşın gelişmiş ekonomilerde sanayi üretiminin toplam üretim içindeki payı genel olarak ya azalmaktadır ya da değişmemektedir.³ Yine Almanya, Japonya, ve Güney Kore'de bu oranın ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'ya göre belirgin bir biçimde yüksek olduğuna dikkat ediniz.

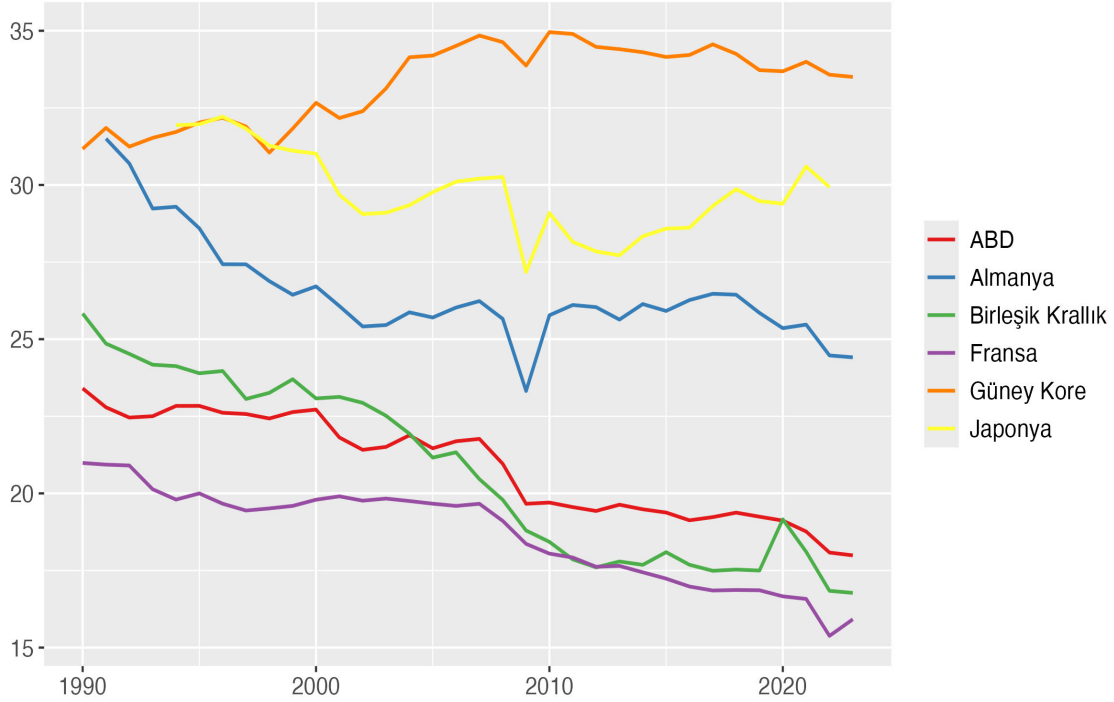
Yukarıda önerdiğimiz açıklama sanayi üretiminin büyüme hızının yavaşladıktan sonra sabitleneceğini ileri sürmektedir. Başka bir deyişle sanayi üretiminin toplam üretim içindeki payı önce artarak belli düzeye gelip bu düzeyde sabit kalmalıdır. Fakat Birleşik Krallık'ta bu pay 2008 krizine kadar hep düşmektedir. ABD'de 2000 ve 2008 krizleri bu payı aşağı itmiştir. Fransa'da ise 2008 krizinden sonra bir düşüş eğilimi gözlenmektedir.

² Bu analiz Baumol (1967)'nin modelini geliştiren Rowthorn ve Ramaswamy (1999)'a dayanmaktadır.

³ Bu paylar fiyat değişimlerinden arındırılmıştır. Dünya Gelişme Göstergeleri veritabanı hem sanayi katma değerini hem de GSYH'yı 2015 ABD doları cinsinden sağlamaktadır. Sanayi üretiminin payı, bu iki serinin birbirine bölünüp 100 ile çarpılmasından elde edilmiştir.

Sanayi üretiminin GSYH'ya oranı (%), 1990-2023

Gelişmiş ekonomiler

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri veritabanı ve ABD Ekonomik Analiz Bürosu, Sanayi Ekonomik Hesaplar verileri.

Fakat sanayinin hangi hızda büyüyeceği yalnızca sanayi ürünlerinin toplam talepteki payının normal sayılabilecek şekilde değişmesine bağlı değildir. Örneğin ekonomideki toplam yatırım düzeyi sanayi üretimine etki eder çünkü yatırımlar çoğunlukla sanayi ürünlerini kullanır. Bir kere ekonomiler geliştikçe giderek daha az yatırıma ihtiyaç duyarlar. Dahası, yurt içi ve uluslararası makroekonomik ortam ekonomilerin büyümesini kısıtlayıcı etki yapabilir. Bu dinamikler sanayinin büyüme hızını daha da yavaşlatabilir.

Başka bir sebep mal piyasalarındaki rekabet şartlarıyla ilişkilidir. Hem iç piyasada hem de ihrac pazarlarında yabancı firmalar yerel firmalara esas olarak fiyat ve kalite açısından üstün gelebilir ve yerel üretim üzerinde baskı yaratabilirler. Örneğin, sanayisizleşme yazınında görece erken çalışmaların birinde, Singh (1977) İngiltere'nin sanayisizleşmesini kısmen imalat sanayisinin uluslararası rekabette geri düşmesine bağlamıştır.

Bu bağlamda gümrük vergileri aslında belirli malların ithalatının hızla arttığı ya da artmasının beklenildiği durumlarda görece sıklıkla kullanılan bir araçtır. Örneğin Çin'de üretilen elektrikli araçların Avrupa pazarında 2020'de %3.9 olan payı Eylül 2023'te %25'e ulaşınca, Avrupa Komisyonu sekiz ay süren bir soruşturma yürütmüştü. Soruşturma, Çin'de üretim yapan içinde Avrupalı olanlarının da bulunduğu şirketlerin devletten vergi indirimleri, ucuz arazi ve kredi aldıklarını, kamu şirketlerinden ucuz lityum ve pil tedarik ettiklerini tespit etmişti. Bunun üzerine Avrupa Birliği (AB) "adil olmayan" diye nitelendirdiği rekabetin Avrupa sanayisine zarar vermesini engellemek için Ekim 2024'te firma özelinde %17 ile %35.3 arasında değişen oranlarda gümrük vergileri koymuştu. Yine aynı dönemde 2024 ABD Başkanlık seçimi için kampanya yürüten eski Başkan Biden, Çin'de üretilen elektrikli araçlar ve pilleri için gümrük vergilerini %25'den %100'e, güneş panelleri için ise %25'den

%50'ye **çıkarmıştı**. Bu vergilere dayanak olarak da AB'ye benzer şekilde Çin'in "adil olmayan" ticaret pratiklerini göstermişti. ABD'de enflasyonun %2 olan hedef oranının hâla üzerinde seyrettiği bir dönemde gelen bu vergilerin, belirli mallara odaklandığı için enflasyon üzerinde sınırlı etkisi olacağı ileri sürülüyordu. Yine Trump'ın toptancı gümrük vergilerinin aksine, Biden yönetimi güneş paneli üretmekte kullanılan makineleri vergilerden istisna etmişti.

Gelişmiş ekonomilerde sanayi istihdamını baskılayan fakat sanayisizleşme yazınında pek yer bulmayan başka bir sebep de 1980'lerden başlayarak ciddi sayıda fabrikanın kapanması ve üretimin emeğin ucuz ve örgütsüz olduğu ülkelere taşınmasıdır. 1945-1979 dönemi gelişmiş ekonomilerde kapitalizmin altın çağı olarak bilinir. Bu uzun genişleme dönemi kendi başarısının getirdiği bir dizi faktörün özellikle imalat sanayinde kâr oranını ciddi miktarda düşürmesinden dolayı 1973-1979 arasında yapısal krize girmiştir.⁴ Bu faktörlerden en önemlisi savaş sonrası uzun dönemli genişlemenin 1960'ların ikinci yarısından başlayarak neredeyse tam istihdam koşulları yaratması ve bunun güçlü emek örgütlerinin etkisiyle yüksek ücretlere dönüşmesidir. Yüksek ücretler yüksek emek verimliliği ile birleştiğinde sorun oluşturmazlar. Fakat 1960'ların ikinci yarısından başlayarak reel ücretlerdeki artış emek verimliliğindeki artışın önüne geçmiş ve kâr oranını aşağı itmiştir.⁵ Bu gidişatı tersine çevirmek isteyen şirketlerin 1980'lerden başlayarak başvurduğu yollardan birisi de çok sayıda fabrikayı emeğin ucuz ve zayıf/örgütsüz olduğu ülkelere taşımak olmuştur. Bu da imalat sanayinde iş kayıplarına, özellikle yerel işsizliğin artmasına ve sendikaların zayıflamasına neden olmuştur. Şirketlerin bu hamlesi bir taraftan gelişmiş ekonomilerde ücret artışlarını sınırlandırırken diğer taraftan da sanayisizleşmeyi hızlandırmıştır.

Sanayisizleşme yazınında en ilginç sayılabilecek çalışmaların birinde, Palma (2005) *Hollanda hastalığı* kavramını genişleterek sanayisizleşmenin bir başka nedenine işaret etmiştir. Bilindiği gibi Hollanda hastalığı petrol, doğal gaz ya da değerli maden üretiminde uzun süreli genişleme yaşayan bir ekonominin sanayisizleşmesini ifade ediyor. Her ne kadar bu genişleme madencilik için daha fazla istihdam yaratsa da artan gelirlerin harcanmasıyla özellikle hizmetler sektöründeki istihdam daha hızlı artar. Bu da görece sanayi istihdamını düşürür. Daha iyi bilinen başka bir faktör de artan ihracat gelirlerinin reel kurun değerlenmesine sebep olması ve bunun sanayi üretimini ve istihdamını olumsuz etkilemesidir.

Fakat Palma bu kavramı daha da genişletmiş ve bu *ilave* sanayisizleşmenin Yunanistan, Kıbrıs ve Malta gibi ülkelerde turizm (ihracat) gelirlerindeki; Lüksemburg, Hong Kong, ve İsviçre gibi ülkelere ise finansal hizmetler (ihracat) gelirlerindeki artıştan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Dahası, aslında doğal kaynak zengini olmasına rağmen 1960'lar ve 70'lerde ithal ikameci sanayileşme politikaları izleyerek ciddi bir görece sanayi istihdamına ulaşmış Brezilya, Arjantin, Şili ve Uruguay gibi Latin Amerika ülkeleri, 1980'den başlayarak uyguladıkları hızlı ve derin ticaret ve sermaye hesabı serbestleştirilmesi yüzünden görece (imalat) sanayi istihdamlarında ciddi kayıp yaşamışlardır. Palma (2008) bu Latin Amerika ülkelerini, aynı kişi başı gelire sahip diğer ülkelere göre daha düşük görece sanayi istihdamına sahip olmalarından ötürü *erken sanayisizleşen* ülkeler olarak sınıflandırmıştır.

ABD İmalat Sanayinin Düşüşü?

Ashında her ne kadar sanayi sektörünün tamamına işaret etse de sanayisizleşme yazınının odağında imalat sanayi bulunmaktadır. Bunun üç temel sebebi olduğu söylenebilir: 1) imalat sanayi, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, sanayi toplam istihdamının en büyük kısmını oluşturmaktadır; 2) en

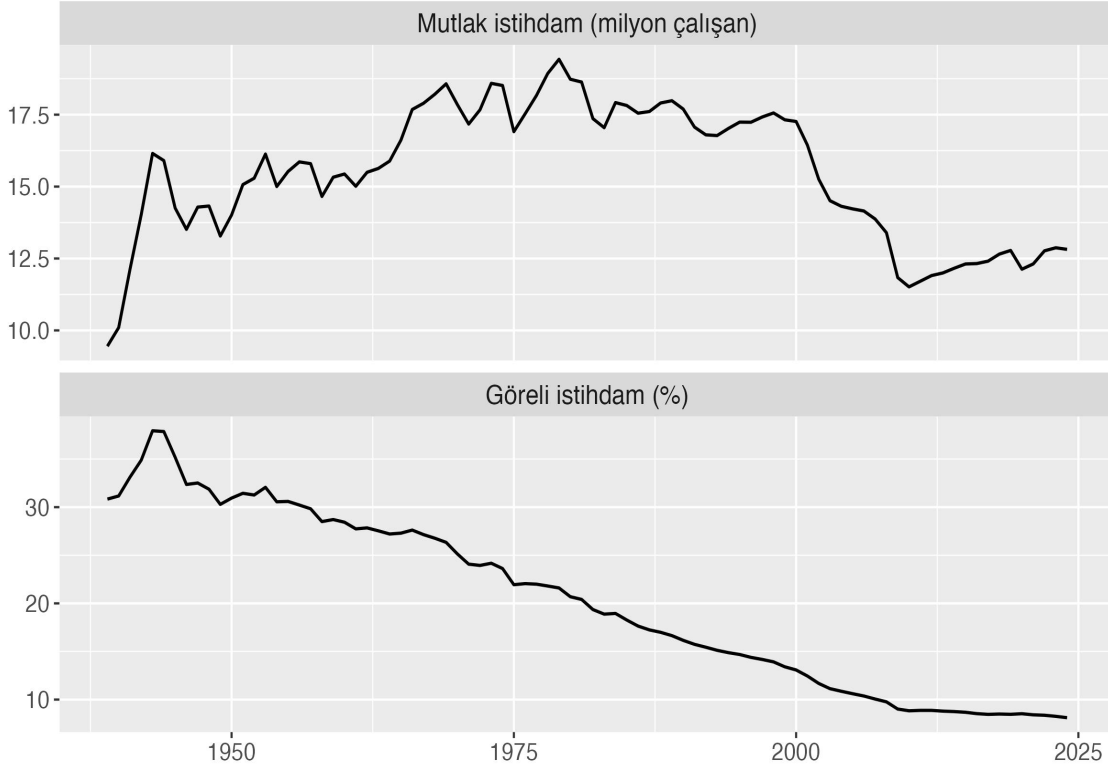
⁴ Kâr oranı basitçe kârların sabit sermayeye oranıdır

⁵ Daha detaylı bir analiz Armstrong, Glyn, ve Harrison (1991)'de bulunabilir.

hızlı emek verimliliği artışları imalat sanayinde gerçekleşmektedir; 3) imalat sanayinin görece ağırlığı dış ticaret açığıyla yakından ilgilidir. İmalat sanayi ile ilgili geçmiş yıllara ait verilere uluslararası kaynaklardan ulaşmak görece zor olduğu için şu ana kadar sanayi sektörünün geneline baktık. Şimdi hem veriye erişimin görece kolay olduğu hem de ticaret ortaklarına saldırgan bir biçimde gümrük vergileri salan ABD'ye ve onun imalat sanayine odaklanalım.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'de imalatın istihdamdaki payı %38'e kadar yükselse de savaştan sonra düşme eğilimi başladı ve düşüş istikrarlı bir biçimde devam etti. 1950'de %30.9 olan görece imalat sanayi istihdamı 1980'de %20.7'e, 2007'de %10.1'e ve son olarak 2024'te %8.11'e kadar düştü. Görece imalat istihdamı sürekli bir şekilde düşse de toplam istihdam arttığı için imalat istihdamı 1979'a kadar artmaya devam etti. 2000'e kadar azalış oldukça sınırlı kaldı. Fakat 2010'a gelindiğinde yaklaşık 6 milyon iş yok olmuştu! Bu kayıplara kısmen Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne kabulünün arkasından yaşanan Çin kaynaklı ithalat şoku sebep oldu. 2019'a kadar oldukça zayıf bir toparlanma yaşandı ve sektör yaklaşık 1.3 milyon iş ekleyebildi. 2024'e gelindiğinde imalat sanayi yalnızca 12.8 milyon kişi istihdam ediyordu.

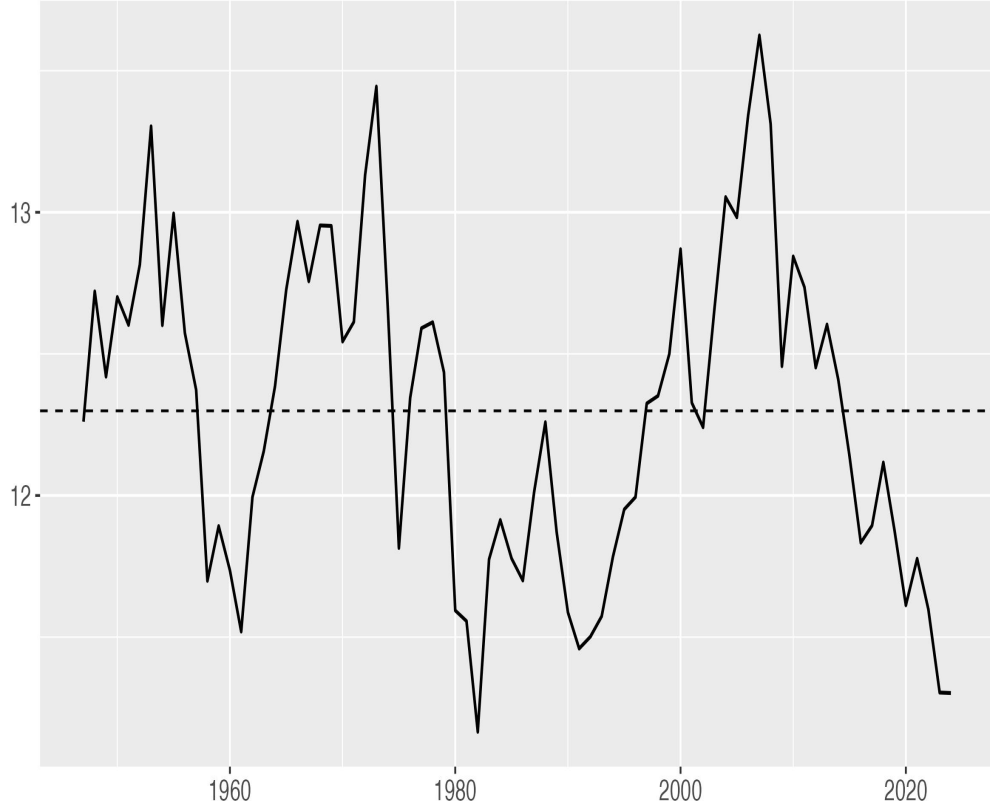
ABD imalat sanayi istihdamı, 1939-2024

Kaynak: ABD Emek İstatistikleri Bürosu. Görelî istihdam tarım dışı istihdama göre dir.

İstihdamdaki bu parlak olmayan gelişmelere karşın imalat sanayi üretiminin GSYH içindeki payı büyük ölçüde aynı kalmıştır. İmalat sanayi ve genel olarak sanayi sektörü iş çevrimlerine oldukça hassastır. Bunu aşağıdaki grafikte iyi bir şekilde görebiliyoruz. Daha önemlisi, her ne kadar 1947'den 2024'e aşağı yönlü zayıf bir eğilim gözlenirse de imalat sanayi görece üretimi dönem ortalaması olan %12.3'ten pek uzağa gitmemiştir.

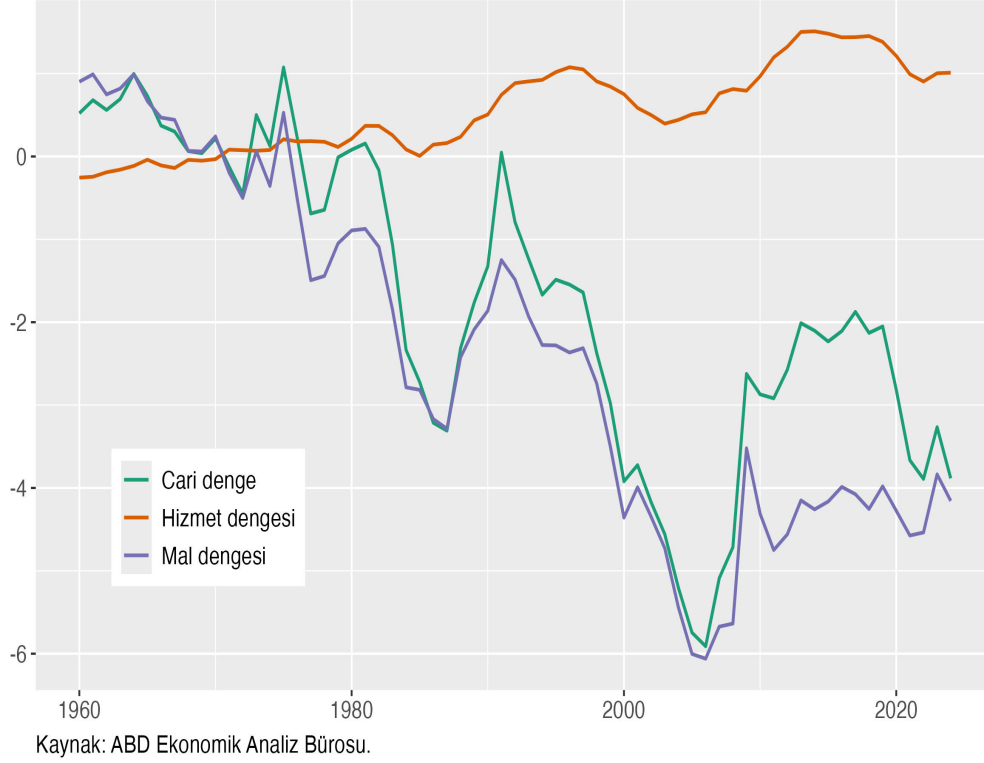
İmalat sanayi katma değerinin GSYH'ya oranı (%)
Amerika Birleşik Devletleri, 1947-2023

Not: ABD Ekonomik Analiz Bürosu, Sanayi Ekonomik Hesaplar verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır. İmalat sanayi katma değeri ve GSYH sabit fiyatlarla hesaplanmıştır. Kesikli çizgi bütün dönem ortalamasını göstermektedir (%12.3).

Peki neden ABD'nin mal dengesi (mal ihracatı eksi mal ithalatı) 1970'lerden bu yana artan açıklar vermektedir? Artan mal açığı ne ölçüde ABD imalat sanayinin gerileyişi olarak görülebilir?

ABD ekonomisinde dış denge, 1960-2024 GSYH'ya oranlar (%)

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden uzak kalan ve tam tersine daha da genişleyerek tam istihdam seviyesine ulaşan ABD ekonomisi açık ara dünya sanayi lideri olmuştur. Fakat yukarıda gördüğümüz gibi imalat sanayinin toplam üretim içindeki payı izleyen dönemde %12 etrafında dalgalandı. Buna karşın, savaştan sonra toparlanan ve genişleyen ekonomiler ama özellikle Alman ve Japon ekonomileri giderek daha güçlü bir sanayi kapasitesi kurdular. Örneğin 1970'e gelindiğinde imalat sanayinin toplam üretimdeki payı Japonya'da neredeyse %20'ye ulaşmıştı! Almanya'da bu oran muhtemelen daha yüksekti. Güney Kore %20'ye 1990'da ulaşabildi ve 2010'da %30'a yaklaşmıştı. Buna karşın Birleşik Krallık ve Fransa ABD'ye yakın oranlara sahipti.⁶

Görece güçlü bir sanayi kapasitesi kuran bu ülkeler ABD'de piyasalarında giderek daha fazla mal sattılar. Geliri artan fakat görece sanayi üretimi yerinde sayan ABD ekonomisinin fazla veren mal dengesi 1960'larda giderek azaldı ve 1970'lerden başlayarak açık vermeye başladı. ABD piyasalarında ağırlık kazanan ülkelere 1990'larda Güney Kore ve özellikle 2000'lerde Çin katıldı. ABD ekonomisinin mal açığı giderek daha da arttı ve 2006'da %6'ya ulaştı.

Tüm bu gelişmeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ticaretin ve 1980'lerden başlayarak uluslararası sermaye akımlarının serbestleştirildiği uzun bir dönemde gerçekleşti. ABD tüm bu dönemde serbestleşmenin itici gücüydü. Almanya, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelere piyasalarını açık tutarak onların gelişmesine destek oldu. Bir kere bu ülkeler ABD'nin yakın askeri ve ekonomik ortaklarıydı. Dahası bu ekonomiler ABD'ye göre hep daha küçük kaldılar ve ABD'nin üstünlüğünü tehdit etmediler.

⁶ Bu oranları OECD STAN veritabanındaki verileri kullanarak hesapladım.

Aslında ABD-Çin ilişkileri de büyük ölçüde aynı patikayı izledi ta ki ABD, kendi ekonomisi ile Çin ekonomisi arasındaki kapanan farktan yeterince hoşnutsuz olana kadar. Bu hoşnutsuzluk ilk kez birinci Trump yönetimi döneminde açık bir şekilde ortaya çıktı. Fakat bu tarihe kadar iki ekonomi de karşılıklı faydalar elde etti. Bir taraftan ABD'nin başını çektiği gelişmiş ekonomiler Çin'in sağladığı ucuz, nitelikli ve görece uysal emek gücünden ve giderek zenginleşen piyasalarından faydalanırken diğer taraftan Çin de yabancı sermaye yatırımlarından ve kendisine giderek daha fazla açılan dış pazarlardan faydalandı. Çin ve bir dizi gelişmekte olan ekonomi, gelişmiş ekonomilerde özellikle imalat sanayinde yatırımların hızının azalmasına sebep olan azalan kârlılık eğiliminin son bulmasına sağladıkları devasa emek arzıyla yardım etti. Bu sırada yukarıda gördüğümüz gibi Çin ekonomisinde sanayi üretiminin toplam üretim içindeki payı istikrarlı bir biçimde arttı. Bu artış eğilimi yatırımların GSYH içindeki payını %40 civarında tutarak başarıldı.⁷

Sonuç Yerine

ABD basınında vurgulandığı gibi Trump eskiden beri gümrük vergileri yoluyla dış ticaret açığını kapatabileceğini düşünüyor. Üstelik bu yolla ciddi vergi geliri elde edilebileceğine inanıyor ve gelir vergisini bu yolla daha da azaltmak istiyor. Trump'ın gümrük vergileriyle ilgili düşünceleri ve ticaret savaşlarını da içeren eylemleri ABD'li iktisatçı ve politikacıların düşünce dünyasının normlarına göre açıkça ayrıksıdır. Fakat hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi politikacılar arasında giderek daha kabul gören yaklaşım ABD'nin ekonomik ve teknolojik üstünlüğünün tehlike altında olduğudur.

2 Nisan tarihli kararnamenin işaret ettiği gibi ABD imalat üretiminin dünya imalat üretimi içindeki payı %20'nin altına kadar gerilemiştir. Fakat bu payı anlamlı bir şekilde büyütme oldukça zor olacaktır. Piyasa ekonomisinde üreticilerin belirli bir yerde üretim yapmaları için onları tatmin edecek bir kârlılık söz konusu olmalıdır. Bugün çok sayıda üretim kolunda özellikle Asya ekonomilerinin sunduğu üretim maliyetlerini ve kârlılığı ABD'nin sunması söz konusu değildir. Gümrük vergileri yerli piyasaları dış rekabete karşı koruyabilir ve yerli üretimi bir dereceye kadar cazip hale getirebilir. Fakat bu benzer bir kârlılık sağlamayabilir ve üreticileri yeteri kadar yatırım yapmaya ikna etmeyebilir. Aslında bu anlamda çatışma esasen ABD ve Çin gibi iki ülke arasında olmanın ötesinde şirketler ile onlara belirli yatırım ve üretim kararlarını istemedikleri yönde aldırma iste-yen ABD hükümeti arasındadır. Trump yönetiminin hem şirketlerden ve mali piyasalardan hem de artan fiyatlar ve yaşanması olası mal kıtlıkları nedeniyle huzursuz olacak seçmenlerden gelecek baskıya ne kadar dayanabileceğini hep birlikte göreceğiz.

Kaynakça

- Armstrong, Philip, Andrew Glyn, ve John Harrison. 1991. *Capitalism since 1945*. Basil Blackwell.
- Baumol, William J. 1967. "Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis". *American Economic Review* 57 (3): 415-26.
- Clark, Colin. 1940. *The Conditions of Economic Progress*. London: Macmillan and Co., Limited.
- Palma, José Gabriel. 2005. "Four Sources of 'De-Industrialisation' and a New Concept of the 'Dutch Disease'". İçinde *Beyond Reforms: Structural Dynamics and Macroeconomic Vulnerability*, editör José Antonio Ocampo, 71-116. Palo Alto; Washington: Stanford University Press and The World Bank.

⁷ Karşılaştırmak için birçok gelişmiş ekonomide bu oranın %20 civarında olduğunu göz önünde bulundurun.

- . 2008. “De-Industrialization, ‘premature’ de-Industrialization, and the Dutch Disease”.
İçinde *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, editör Lawrence E. Blume ve Steven
Durlauf, 2nd bs. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rowthorn, Robert, ve Ramana Ramaswamy. 1999. “Growth, Trade, and Deindustrialization”. *IMF
Staff Papers* 46 (1): 18-41. <https://www.jstor.org/stable/3867633>.
- Singh, Ajit. 1977. “UK Industry and the World Economy: A Case of de-Industrialisation?” *Camb-
ridge Journal of Economics* 1 (2): 113-36. <https://www.jstor.org/stable/23596562>.